

Agata Junger

Obraz świata i własnego życia młodego pokolenia – reprezentantów subkultury hip-hopowej i młodzieży niezrzeszonej w subkulturach – analiza porównawcza

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 23, 35-51

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Obraz świata i własnego życia młodego pokolenia – reprezentantów subkultury hiphopowej i młodzieży niezrzeszonej w subkulturach – analiza porównawcza

Picture of the world and their own lives of the younger generation – the representatives of the hip-hop subculture and the unorganized youth subcultures – comparative analysis

Wprowadzenie

Dzisiejsza Polska bardzo różni się od sielankowej baśni, a żyjącym w tym kraju ludziom nierzadko wiele brakuje do pełni szczęścia. Młodzi ludzie często czują się w naszym kraju pozbawieni ochrony i wsparcia, zdani są na samych siebie, przez co nie mają zbyt wielkich możliwości życiowych, nie posiadają też jeszcze w pełni wykształconych ważnych umiejętności społecznych niezbędnych do tego, żeby poradzić sobie w każdej trudnej sytuacji, którą napotykać na swojej drodze. Niepewność dnia jutrzejszego rodzi w ich odczuciu chwiejne postawy, co z kolei prowadzi do poczucia samotności, niezrozumienia i zagubienia. Młodzież stawiająca pierwsze kroki w dorosłym życiu nie jest dostatecznie przygotowana, żeby sprostać zadaniom oraz problemom, jakie ono przed nią stawia. Okres dorastania jest konfrontacją wyobraźni o świecie, przyjaźni i miłości z bolesnym zazwyczaj stanem rzeczywistości. Człowiek zaczyna sprawdzać samego siebie, dojrzewa do rozwiązywania konfliktów. Uczy się żyć w świecie realnym i akceptować fakt, że życie nie jest jedynie pasmem przyjemności i radości, ale że są to przede wszystkim kompromisy. Próbuje odnaleźć się w rzeczywistości. Zaczyna więc poszukiwać swojego miejsca i konkretnego celu, do którego mógłby dążyć. Młodzi ludzie poszukują swojej tożsamości, próbują samookreślać swoje „ja”. Często dopiero rzeczywiste poczucie przynależności do zwartej społeczności i świadomość panujących w niej więzi i zasad oznacza początek samookreślenia siebie i odnajdywania miejsca oraz roli w społeczeństwie. Rodzi się na nowo zachwiane wcześniej poczucie bezpieczeństwa i poczucie

własnej wartości. Zrzeszenie się w nieformalnych grupach społecznych pomaga więc niektórym radzić sobie z problemami i sytuacjami trudnymi, z którymi na co dzień mają do czynienia w życiu.

Pokolenie XXI w. to grupa społeczna, która jawi się z zupełnie różnymi i nowymi problemami, niż ich rodzice. Nowa generacja X, wbrew obiegowej opinii sprzedawanej nam w mediach, nie jest pozbawiona wad. Kiedy dokładniej przyglądamy się więc współczesnej grupie 15–25-latków często targają nami sprzeczne emocje. Zdajemy sobie sprawę, jak daleko im do ideału, jak wiele zmieniło się na gorsze w ciągu minionych dwudziestu lat.

Z drugiej strony – jesteśmy pełni podziwu dla ich umiejętności i zalet. Jaka jest więc dzisiejsza polska młodzież? Co myśli o sobie, swojej rodzinie i otoczeniu? Gdzie kształtuje się jej system wartości, wzory zachowań i styl bycia? Jak odnajduje się w nowej rzeczywistości politycznej i ekonomicznej? Jak widzą swoją przyszłość ludzie dopiero wkraczający w dorosłe życie? Jakie jest prawdziwe oblicze współczesnej młodzieży?

Obraz młodzieży w analizach empirycznych – cele badań

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie wniosków z przeprowadzonej analizy porównawczej obrazu świata i własnego życia młodego pokolenia – reprezentantów subkultury hiphopowej i młodzieży niezrzeszonej w subkulturach. Inspiracją dla poszukiwań formuły „obrazu” były badania nad młodzieżą przeprowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej i opublikowane pod tytułem „Młodzież 2008”. Wzięto w nich pod uwagę głęboko przemyślany zestaw obszarów życia współczesnej młodzieży, ukazujący interesującą i przede wszystkim kompletną panoramę spraw najistotniejszych dla charakterystyki współczesnego młodego pokolenia. W zestawie tym uwzględniono następujące zagadnienia: plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży, wyobrażenia o własnym życiu za 10–15 lat, młodzież a szkoła, młodzież o polityce, ocena warunków materialnych dorastającej młodzieży, dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy, wartości, obyczajowości, grupy odniesienia, postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych, młodzież a substancje psychoaktywne. Zestaw kluczowych zagadnień wykorzystany w badaniach CBOS¹ został uzna-

¹ Centrum Badania Opinii Społecznych, Praca zbiorowa, *Młodzież 2008*, Warszawa 2009, s. 34–36.

ny za wystarczający do przeprowadzenia rekonstrukcji „obrazu współczesnego pokolenia młodzieży”.

Koncepcja przeprowadzonych badań opierała się na dwukrotnej rekonstrukcji obrazu współczesnej młodzieży; pierwszej – na podstawie badań przeprowadzonych przez CBOS i drugiej – na podstawie analizy tekstów utworów hiphopowych oraz graffiti. Istotnym etapem badań było porównanie dwóch uzyskanych w ten sposób obrazów: ogólnego obrazu współczesnej młodzieży wynikającego z badań CBOS i obrazu wynikającego z badań wytworów subkultury hiphopowej. Porównanie to dało odpowiedź na ważne pytanie – na ile subkulturowy obraz młodzieży jest zbieżny a na ile rozbieżny z obrazem wyłaniającym się z studium przypadku subkultury hiphopowej? I dalej, czy obrazy te można potraktować jako w pewien sposób komplementarne, to znaczy, czy nie jest przypadkiem tak, że obraz subkulturowy uzupełnia obraz ogólny o pewne istotne aspekty?

Dla osiągnięcia tak określonego celu badań zrealizowane zostało następujące postępowanie badawcze, składające się z trzech zasadniczych etapów:

1. Rekonstrukcja obrazu współczesnej młodzieży na podstawie wyników badań CBOS (przedstawiona w pierwszym rozdziale pracy).
2. Rekonstrukcja obrazu współczesnej młodzieży na podstawie badania tekstów wybranych utworów hiphopowych poparta materiałami pomocniczymi w postaci wykonanych przeze mnie na terenie całej Polski fotografii graffiti.
3. Porównanie tychże (zrekonstruowanych) obrazów młodzieży.

Założenia metodologiczne przeprowadzonych badań. Problem i pytania badawcze

Obszerniejszego objaśnienia wymaga drugi i trzeci etap badań.

Drugi punkt, to etap zakładający rekonstrukcję obrazu współczesnej młodzieży na podstawie badania tekstów wybranych utworów hiphopowych oraz materiału pomocniczego w postaci fotografii graffiti wykonanych przeze mnie, będący kluczowym etapem badań dla całej mojej pracy.

Podstawą rekonstrukcji było badanie wybranych tekstów hiphopowych oraz graffiti. Polegało ono na poszukiwaniu w tychże tekstach i malunkach odpowiedzi na pytania, które sformułowano na podstawie głównych obszarów problemowych wykorzystanych w badaniach CBOS:

1. Jaki obraz świata młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
2. Jaka jest społeczna mapa świata młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
3. Jaki jest wizerunek kobiety panujący wśród młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
4. Jakie są problemy społeczne według młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
5. Jaki jest wizerunek członka podkultury hiphopowej według młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
6. Jakie są plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
7. Jaki jest stosunek do wykształcenia młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
8. Jakie są zainteresowanie polityką i deklarowane poglądy polityczne młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
9. W jaki sposób spostrzega i ocenia młodzież należąca do subkultury hiphopowej swój dom rodzinny, rodziców i rówieśników?
10. Jakie są wartości, obyczajowość i grupy odniesienia młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
11. Jakie są sposoby spędzania wolnego czasu młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
12. Jakie są postawy młodzieży należącej do subkultury hiphopowej wobec kontaktów seksualnych?
13. Jaki jest stosunek młodzieży należącej do subkultury hiphopowej wobec substancji psychoaktywnych i alkoholu.

Procedura badawcza

Poszukiwanie odpowiedzi na powyższe pytania wymagało dokonania wstępnej interpretacji całościowej wymowy każdego z badanych tekstów i obrazów. Przeprowadzona została analiza tekstów i obrazów pod kątem każdego z pytań, w celu wyodrębnienia fragmentów tekstów i obrazów tematycznie odnoszących się do poszczególnych pytań. Następnie wyodrębnione fragmenty poddawane były interpretacji, polegającej na wskazaniu ich istotnego sensu w kontekście całości tekstu, którego część stanowiły. Rekonstrukcja obrazu młodzieży polegała na połączeniu odpowiedzi na poszczególne pytania w jedną, logicznie powiązaną i sensowną całość. Rekonstrukcję zatrzymano na etapie ujawniania

związków istniejących pomiędzy niektórymi z odpowiedzi. Zachowała ona przez to strukturę, porównywalną do mozaiki, która łącząc poszczególne elementy nie eliminuje ich odrębności.

Procedura postępowania badawczego odwołuje się do hermeneutyki i inspirowana jest głównie wskazówkami zawartymi w tekście Bogusława Śliwerskiego na temat rekonstrukcji hermeneutycznej². Podejście badawcze, jakie założyłam przy interpretacji tekstów utworów hiphopowych i graffiti zainspirowane zostało następującymi тезami autora:

1. Hermeneutyka jako „teoria poznania tekstu”, wiąże się z rekonstrukcją treści, która jednak nie stanowi zwykłego ich powtórzenia, ale jest „przeniesieniem tego, co jest do powiedzenia, w perspektywę swego własnego mówienia”. Odwołując się do Hansa G. Gadamera³: badacz teorii nie tylko opisuje, czy streszcza jej język, ale sam wzbogaca ją o własną podmiotowość. Rozumiejący (tekst) wnosi do tego procesu swoje własne założenia.
2. Studiując daną teorię jednocześnie ją interpretujemy, bo nie tylko reproduujemy jej treść (co chciał autor powiedzieć – czego do końca się nie dowiemy), ale działamy twórczo, wpisując w interpretację własne założenia. Wynika to z dwóch form „dziejowości”, czyli „bycia w świecie” autora tekstu: wspólnej sytuacji dziejowej społeczeństwa, z którego pochodzi, a także jego osobistej dziejowości, indywidualności, związanej z osobistym pochodzeniem i biografią.
3. Rekonstrukcja hermeneutyczna teorii oznacza więc podejmowanie wysiłku rozumienia jej i siebie w tym procesie. Według Józefa Tischnera w interpretacjach tekstu usprawiedliwione jest wyjście poza intencje autora (co autor miał na myśli, gdy pisał tekst), ale nie oznacza to ignorowania tych intencji: „Stojący obok, współczesny mu lub późniejszy komentator, może często widzieć i wiedzieć więcej. Sens posiada swoją głębię. Im bardziej poszerza się horyzont spojrzenia, tym głębsze warstwy sensu stają się widoczne. Stąd usprawiedliwienie tego, co na pierwszy rzut oka jest paradoksalne: autor tekstu może wyrażać prawdy, których sam nie był w stanie znać”⁴.
4. Podejście hermeneutyczne umożliwia zerwanie z „intencją autora”, ale nie oznacza to dowolności interpretacyjnej, wówczas, gdy widoczna jest podstawowa intencja tekstu: „Rzecz w tym, że sam tekst jako taki, często niez-

² Por. B. Śliwerski, *Współczesne prądy i kierunki pedagogiczne. Wstęp*, w: *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2003, t. 1, s. 184.

³ Tamże, s. 187.

⁴ Tamże.

leżnie od wyraźnych zamiarów autora, rości sobie pretensje do mówienia jakiejś prawdy, chodzi więc o to, by intencję tę właściwie uchwycić, właściwie uchwycić sens, a także rodzaj opowiadanej w nim prawdy”⁵.

Interpretując teksty utworów hiphopowych i wytwory tej subkultury w postaci graffiti założono zarówno nieuniknioną możliwość odejścia od „intencji autora”, jak i dążenie do odczytania istotnego sensu tekstu i obrazu w sposób możliwie jak najbardziej do tych intencji zbliżony (unikając dowolności interpretacyjnej). Jako interpretatorka tekstu nie musiałam czuć się zobowiązana do wnikania w psychikę autora; w to, co autor naprawdę „*chciał powiedzieć*”, czy „*powinien był powiedzieć*”, a jedynie kierowałam się tym, co autor w tekście istotnie „*powiedział*”, odnosząc to do własnej wiedzy i doświadczenia. Istotne twierdzenia dostępne w bezpośrednio czytelnej, werbalnej warstwie tekstu opierają się bowiem często na poglądach i założeniach nie przywoływanych literalnie w owej warstwie, wyartykułowanych w innym tekście, uznanych za oczywiste, czy zaledwie zasugerowanych.

Prowadzona przeze mnie interpretacja polegała na odczytywaniu każdego fragmentu tekstu i analizowaniu jego treści w kontekście całości. W pracy nad interpretacją tekstów i fotografii graffiti, kontekstem odczytywanych fragmentów był nie tylko ujawniony wcześniej sens całości utworu oraz obrazu, ale też wniesiona przez autora w ten proces wiedza na temat hiphopu, będąca ważnym elementem „*przedrozumienia*” badanych tekstów.

Dla zweryfikowania wyników uzyskanych w toku rekonstrukcji obrazu młodzieży stworzono studium subkultury hiphopowej. Zamierzeniem bowiem było przedstawienie wizerunku członka subkultury hiphopowej, wyłonionego w toku przeprowadzonych wcześniej rekonstrukcji i zweryfikowanie go na podstawie tego, co młodzież sama mówi o sobie i swoim życiu, w wytworach subkultury hiphopowej – tekstach piosenek i graffiti.

Koncepcja badań na każdym ich etapie zakładała przeprowadzenie interpretacji; najpierw interpretacji całości każdego badanego tekstu oraz obrazu graffiti, a następnie interpretacji jego wybranych fragmentów pod kątem pytań badawczych. Jest ona zatem „*operacją*”, czy raczej procesem o kluczowym znaczeniu dla całości wykonanej pracy.

Interpretacja jest procesem złożonym, ukierunkowanym na odkrycie, ujawnienie sensu badanej rzeczywistości. Etapy tego procesu można opisać jedynie w przybliżeniu i schematycznie, gdyż w praktyce przeprowadzenie interpretacji

⁵ Tamże, s. 190–192.

wymaga wielokrotnego przechodzenia przez różne stopnie zrozumienia, które mogą zarówno przybliżyć, jak i oddalać od odsłonięcia całościowego sensu. Droga, jaką interpretacja osiąga swój cel nie zawsze jest prosta. Etapy dokonanej interpretacji opisać można, w dużym uproszczeniu następująco:

- **interpretacja wstępna**; na tym etapie dokonano weryfikacji tekstu i obrazu, polegającej na sprawdzeniu jego autentyczności⁶;
- **interpretacja zawartości tekstu**; jest to etap analiz semantycznych i syntaktycznych opierających się na zastosowaniu logiki, które pozwalają na odczytanie znaczenia (dosłownego i przenośnego) poszczególnych sformułowań i budowanych przez nie większych, sensownych fragmentów, a następnie całości tekstu;
- **interpretacja skoordynowana**; wnioski z wcześniejszego etapu, umieszcza się w szerszym kontekście, próbując uchwycić ostateczny sens całości i sprawdza, czy odczytany sens całości rzeczywiście porządkuje rozumienie istotnych fragmentów (elementów) tekstu.

Badanie tekstu i obrazu polega na próbach uchwycenia sensu całości przez intuicyjny wgląd. Trudność stanowi tu zawieszenie sądów i nieuprzedzone analizowanie sensu tekstu. Przewycięzenie jej wymaga dystansu i autorefleksji. Czytanie tekstu i interpretowanie obrazu jest więc aktem, w którym czytelnik

⁶ Kierowano się tu wskazówkami zawartymi w: K. Ablewicz, „*Hermeneutyczno-fenomenologiczna perspektywa badań w pedagogice*”, Kraków 1994 s. 32, „»Wędrówka po kole hermeneutycznym« – zakłada pewien punkt wyjścia, którym nie może być sam przedmiot poznania, ale inny przedmiot, wstępnie rozpoznany jako podobny i posiadający bardziej czytelne dla interpretatora znaczenie. Rozpoznanie takiego punktu jest pierwszym, niepewnym jeszcze, ujęciem przedmiotu poznania „jako czegoś”, a więc pierwotnym aktem rozumienia nazywanym „przedrozumieniem”. (...) Przedrozumienie, które posiada interpretator, umożliwia w ogóle zrozumienie tekstu, jest jakby jego prawarunkiem. Zależnie od tego, czy jest ono słuszne, czy nie, ulega skorygowaniu przez następne rozumienia tekstu. W ten sposób odbywa się nieustanny ruch kolisty pomiędzy przedrozumieniem i sensem tekstu; pomiędzy – z jednej strony – interpretatorem, a z drugiej – autorem. I jak sens pojedynczego słowa ukazuje się dopiero w kontekście zdania, tak pojęcia kluczowe dla danego tekstu mogą zostać zrozumiane dopiero w odniesieniu ich do całości tego tekstu; podczas gdy cały tekst posiada już pewne rozumienia tych pojęć jakby w założeniu. Cały sens tekstu zostanie jednak dopiero wtedy udostępniony, gdy pojęcia te zostaną wypełnione treścią i znaczeniem”. Nadmienić należy, że rozumienie jako proces nie kończy się wraz z powrotem interpretatora do punktu wyjścia: na pierwszym, „elementarnym” rozumieniu nadbudowuje się bowiem rozumienie „wyższe”, przez co cały proces przyjmuje postać wędrówki odbywającej się nie tyle po okręgu, co po wznoszącej się wzwwyż spirali.

nik doświadcza w pewien sposób siebie, a następnie – dzięki refleksji – dociera do istoty, czyli sensu danego obiektywnie, poza naturalnym doświadczeniem czytelnika.

Jedynym „odstępstwem” od klasycznej procedury badań jakościowych było posłużenie się w badaniach wytworów subkultury hiphopowej uprzednio sformułowanymi pytaniami (opracowanymi na podstawie obszarów uwzględnionych we wskazanym badaniu CBOS). Zabieg ten spowodował, że badane teksty i obrazy „odpowiadały” wprawdzie na postawione im pytania, jednak zawarte w nich oryginalne opowieści przesunięte zostały na dalszy plan. Można powiedzieć, że stawiając przygotowane pytania skupiono się głównie na tych wątkach i fragmentach tekstów, które niosły odpowiedzi na zadawane pytania, traktując całościową wymowę tekstu drugoplanowo i „pomocniczo”. Oczywiście, całościowy sens każdego z tekstów – oryginalna „opowieść” zawarta w każdym z nich – została uprzednio rozpoznana i zrozumiana. Nie została jednak wyeksponowana, a wykorzystana w charakterze kontekstu niezbędnego do prawidłowej interpretacji interesujących mnie fragmentów. Badanie miało więc dwie zasadnicze fazy: pierwszą, w której odczytywany był oryginalny sens (wymowa, „opowieść”) całości tekstu i drugą, w której brałam pod uwagę jedynie te fragmenty tekstu i te konkretne graffiti, które mogły dostarczyć odpowiedzi na interesujące mnie pytania.

Materiał badawczy

Materiał badawczy dla niniejszej pracy stanowiły wybrane na podstawie kryterium popularności teksty utworów współczesnego polskiego hip-hopu oraz malunki graffiti zaobserwowane i sfotografowane na terenie całej Polski. Materiał ten nie daje oczywiście kompletnej wiedzy na temat tej subkultury, której teksty obejmują przecież jeszcze, między innymi teksty prasowe (na polskim rynku prasowym ukazuje się kilka tytułów poświęconych wyłącznie tej subkulturze) czy wreszcie teksty hiphopowego Internetu (np. blogi których autorami są członkowie wspólnoty tej subkultury).

W omawianej pracy ograniczono się do tekstów utworów hip-hopu oraz graffiti, ponieważ to one w największym stopniu ukazują obraz samego autora, w tym przypadku członka badanej subkultury. Język muzyki hip-hop jest językiem żywym, spontanicznym, ponieważ większość tekstów utworów powstaje w wyniku tzw. freestyle’owania, czyli rymowania na żywo, bez uprzedniego przygotowania. Interesujące wydają się również określone funkcje języka do-

minujące w tych utworach, bo z nich wyłania się nastawienie emocjonalne do otaczającej rzeczywistości. Czytanie i słuchanie tekstów hiphopowych uzmysławia zależność używanego języka od kultury i warunków życia (kształtują one język, by mógł on determinować sposób ujmowania świata)⁷.

Graffiti to środek porozumiewania, dialogu między jego autorem a przypadkowym odbiorcą. Napisy te służą przekazywaniu myśli i poglądów. Określane są często jako uliczna spowiedź. Jest to forma uzewnętrznienia określonych emocji, postaw, poglądów różnych kategorii młodzieży. Wyraża jej problemy oraz bunt przeciwko stabilizacji i systemowi wartości zastanych. Dla części młodego pokolenia jest to jedyna forma wypowiedzi, ponieważ innej nie potrafi lub nie chce użyć.

Subkultura hip-hop ma swoje ściśle określone korzenie (czarne slumsy wielkich amerykańskich miast), zaś w Polsce zadomowiła się przede wszystkim w blokowiskach takich miast jak Poznań, Warszawa, Łódź, czy Szczecin. Wybrane teksty przeanalizowano w oderwaniu od ich lokalnych i personalnych uwarunkowań. Nie znaczy to jednak, że podejmowano rekonstrukcję mającą zuniwersalizować obraz młodzieży. U podstaw tej decyzji leży raczej przekonanie, że interpretowanie tekstu w ścisłym związku z życiorysem lub tłem kulturowym twórców zaciemnia obraz świata, jaki ów tekst konstruuje.

Zadaniem badawczym omawianej pracy było odsłonięcie obrazu świata przedstawionego w wytworach subkultury hiphopowej – tekstach piosenek hiphopowych oraz graffiti.

Ze względu na ogromną liczbę utworów jako podstawowe kryterium wyboru tekstów zastosowano kryterium popularności. Wybrano około 60 utworów, przy ich wybieraniu korzystano ze swoistej „listy przebojów”, znajdującej się na forach internetowych o tematyce hiphopowej. Kryterium wyboru jakie zastosowano jeśli chodzi o graffiti, także związane jest z popularnością – korzystano z galerii zdjęć na jednym z najbardziej znanych portali dotyczących polskiej społeczności hiphopowej. Materiał ten nie daje oczywiście kompletnej wiedzy o subkulturze hiphopowej, której wytwory obejmują również teksty prasowe (na polskim rynku prasowym ukazuje się kilka tytułów poświęconych wyłącznie tej subkulturze), czy teksty hiphopowego Internetu (np. blogi, których autorami są członkowie wspólnoty tej subkultury). Na potrzeby niniejszej pracy postanowiono jednak ograniczyć się do tekstów piosenek hiphopowych oraz graffiti.

⁷ Por. R. Grzegorzczkova, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2001, s. 102.

Prowadzona interpretacja opierała się na odczytywaniu każdego fragmentu tekstu i przeanalizowaniu treści obrazu w kontekście całości. Należy przyjąć, że w przypadku pracy nad interpretacją tekstów i fotografii graffiti kontekstem odczytywanych fragmentów był nie tylko ujawniony wcześniej sens całości utworu oraz obrazu, ale też wniesiona przez autora w ten proces wiedza na temat hip-hopu, będąca ważnym elementem „przedrozumienia” badanych tekstów.

Świat życia i obraz świata młodzieży hiphopowej – wyniki dokonanych analiz

Analiza polegała na wyodrębnieniu spośród tekstów piosenek i graffiti elementów charakteryzujących następujące kategorie opisu świata, które są analogiczne go kategorii zastosowanych w badaniach przeprowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej:

1. Jaki obraz świata młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
2. Jaka jest społeczna mapa świata młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
3. Jaki jest wizerunek kobiety panujący wśród młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
4. Jakie są problemy społeczne według młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
5. Jaki jest wizerunek członka podkultury hiphopowej według młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
6. Jakie są plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
7. Jaki jest stosunek do wykształcenia młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
8. Jakie są zainteresowanie polityką i deklarowane poglądy polityczne młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
9. W jaki sposób spostrzega i ocenia młodzież należąca do subkultury hiphopowej swój dom rodzinny, rodziców i rówieśników?
10. Jakie są wartości, obyczajowość i grupy odniesienia młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
11. Jakie są sposoby spędzania wolnego czasu młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?
12. Jakie są zainteresowania młodzieży należącej do subkultury hiphopowej?

13. Jakie są postawy młodzieży należącej do subkultury hiphopowej wobec kontaktów seksualnych?
14. Jaki jest stosunek młodzieży należącej do subkultury hiphopowej wobec substancji psychoaktywnych i alkoholu?

Podsumowując z interpretacji i analizy tekstów hiphopowych i graffiti można postawić następujące wnioski:

Obraz świata ukazujący się w tekstach hiphopowych został utożsamiony z obrazem miasta, które mimo swojej szarzyzny i tego, że stanowi źródło ograniczeń zostało opatrzone zaimkami „moje” i „nasze” co świadczy o poczuciu przynależności do wspólnoty bloku czy ulicy.

Świat, jaki wyłonił się w toku powyższej analizy, cechuje wyraźna polaryzacja oparta o opozycję, którą kształtuje relacja człowiek – pieniądź. Społeczeństwo podzielone jest na biednych i bogatych, żądnych pieniędzy i ignorantów materialnych. Problemy społeczne polegają bądź na nędzy, bądź na otumaniającym bogactwie, zaś twórcy hip-hopu tworzą muzykę autentyczną, nieprzynoszącą zysków albo komercyjną, dochodową.

W konfrontacji ze światem rzeczywistym, owe opozycje wydają się być nielogiczne i prowadzące do rażących niespójności. Deprecjacja pieniądza skutecznie łagodzi frustracje projektowanych odbiorców hip-hopu, jednak klóci się z podstawowymi zasadami rynku, którego uczestnikami są także raperzy, produkujący i sprzedający swoje płyty. Wynika stąd, że autorzy, tak zaciekle walczący z fałszem i obłudą, negują wartość pieniędzy (hajsu, forsy, szmalu), które sami zarabiają wydając własną muzykę, zatem sami są jednak w pewnym stopniu obłudni i fałszywi.

W dychotomicznym świecie ważną rolę odgrywają kobiety, stanowiące motyw wielu tekstów hiphopowych i będące często ukazywane w graffiti. Kobieta w omawianej subkulturze została opisana w dwojaki sposób. Do pierwszej kategorii zaliczam opisy traktujące kobiety jako obiekt seksualny i prowadzące je do roli przedmiotu służącego do zaspokojenia potrzeb, do drugiej, opozycyjnej, natomiast zaliczam te zawierające treści stanowiące dowody miłości i uwielbienia wobec płci żeńskiej.

Podobnie jak w kwestii kobiet struktura problemów społecznych także jest dychotomiczna – zauważamy dwie klasy równie ważnych i doskwierających problemów. Jedna wynika z nadmiaru pieniędzy, druga natomiast z ich braku.

Sam autor tekstów hiphopowych został przedstawiony jako pełniący swą rolę – ma polaryzować porządek społeczny, oddzielać dobro od zła.

Obraz świata determinowany przez teksty hip-hopu jest także bardzo fragmentaryczny, nie obejmuje bowiem wielu zjawisk, które przyczyniają się opozycji spo-

łecznych. Na przykład, policja etykietowana jest najliczniejszymi i najsilniejszymi wulgaryzmami języka hip-hop, ponieważ gnębi biedne, pogrążone w nędzy dzieci bloków. Twórcy hip-hopu nie znajdują jednak określenia dla przyczyn owego gnęбления, teksty nie opowiadają o przewinieniach młodych awanturników, nie wyjaśniają, dlaczego to właśnie oni są ofiarami policji. Jeżeli już tekst eksplikuje w jakiś sposób ów antagonizm, to winy ziomów są bagatelizowane, np. parę piwek się wypilo, w nocy do domu wracałem... (Peja *Głucha noc*).

Podsumowując, dodać należy jeszcze, że hiphopowy obraz świata jest zwulgaryzowany, co zawdzięcza nagromadzeniu konwencjonalnych wulgaryzmów i wyrazów występujących w funkcji wulgaryzmów. Dla ilustracji, w piosence *Materialna dziwka* Peji wulgaryzmy stanowią 4 procent wszystkich słów, zaś w *Kakofonii* autorstwa O.S.T.R. – 2,5 procent. Stopień wulgaryzacji języka okaże się wyższy, jeżeli policzymy ilość wulgaryzmów przypadających tylko na występujące w piosenkach wyrazy niepuste semantycznie.

Świat postrzegany i doświadczany przez młodzież – analiza porównawcza

Analiza wybranego materiału doprowadziła do rekonstrukcji obrazu świata determinowanego przez teksty hip-hopu. Jest on jednak tylko fragmentem ram doświadczenia społecznego obecnego w kulturze hip-hop, przede wszystkim dlatego, że w analizie pominięty został tzw. podziemny nurt hip-hopu. Niemniej jednak, w rezultacie zrealizowanych badań pojawiają się pytania o społeczne przyczyny takiej, a nie innej wizji świata w subkulturze hip-hop, którymi jednak zająć się należy już na gruncie socjologii.

Zestawiając wyniki dokonanej analizy tekstów hiphopowych i graffiti z wynikami badań o młodzieży Centrum Badania Opinii Społecznej, można wnioskować iż stanowią one komplementarny obraz, który w wielu aspektach pokrywa się.

Jeśli chodzi o cele i dążenia życiowe to wyniki obu badań wskazują, że najważniejsze wartości to miłość, przyjaźń i udane życie rodzinne. W dalszej kolejności jest bogate życie towarzyskie i sukces zawodowy. Wszystkie wymienione wartości możemy odnaleźć w treści analizowanych obrazów graffiti.

Kolejnym punktem odniesienia jest wykształcenie, które mimo że w wielu tekstach hiphopowych jest piętnowane, to możemy znaleźć także takie teksty które promują wykształcenie i traktują je jako swoistą konieczność niezbędną do osiągnięcia sukcesu w dzisiejszym świecie. Wykształcenie stanowi czynnik

determinujący przyszły status majątkowy oraz pozycję społeczną. Większa część młodzieży sytuuje swoją przyszłą pozycję na średnim szczeblu hierarchii społecznej. Wśród młodzieży przybywa pesymistów, coraz częściej uważają się za stracone pokolenie, co dobrze eksponują teksty piosenek hiphopowych.

Coraz rzadziej, jak wynika z obu badań, młodzi ludzie myślą o założeniu rodziny. Decyzję o tym odkładają w czasie, wynika to z faktu że młodzież coraz bardziej ceni sobie indywidualizm i skupienie na sobie.

Jednym z najważniejszych problemów trapiących młodych ludzi, który możemy zaobserwować zarówno w twórczości hiphopowej jak i wypowiedziach młodzieży, stanowiących podstawę badań przeprowadzonych przez CBOS jest bezrobocie. Zwiększyła się gwałtownie liczba młodych osób, które obawiają się, czy znajdą zatrudnienie. Młodzi są przekonani, że o znalezieniu pracy nie decydują kwalifikacje i umiejętności, ale znajomości i układy. Jedną z alternatyw w tej sytuacji jest wyjazd za granicę.

Przeprowadzone badania dowodzą, że młodzi ludzie odczuwają silny niepokój o swoją przyszłość. Brak poczucia bezpieczeństwa, określonych wzorców moralnych, lęk, to także często deklarowana postawa. Te negatywne emocje wywołane są rosnącym bezrobociem, brakiem perspektyw na przyszłe życie, depriacją kulturową.

Zaburzone poczucie własnej tożsamości, przyjaźń zastąpiona „życiem w grupie”, brak autorytetów bardzo znacząco wpływają na poczucie sensu życia młodego człowieka.

W tym momencie możemy zadać sobie pytania: Czym dla współczesnej młodzieży jest sens życia? W jakim kierunku idą jego poszukiwania? Czy możliwe jest odnalezienie sensu życia przy zachwianiu poczucia bezpieczeństwa?

Poczucie sensu życia motywuje człowieka do działania, potrafi on realizować swoje cele życiowe, spełniać się pozytywnie do końca swego istnienia. Sens życia pozwala na rozwój własnej osobowości.

Z badań wynika, iż współczesna młodzież utożsamia sens życia z sukcesem życiowym, co ma związek ze zdobyciem wysokiej pozycji materialnej. Bardzo istotnym elementem, według badanej młodzieży, prowadzącym do osiągnięcia tego celu są: nauka, wykształcenie, zdobycie zawodu i podjęcie ciekawej pracy. Towarzyszyć temu procesowi ma spryt i odpowiednie wykorzystanie sytuacji.

A więc młody człowiek odczuwający brak poczucia bezpieczeństwa zaczyna dążyć do tego co materialne, a nie duchowe, atrybut refleksyjności nad życiem zanika wśród młodzieży, głębokie przyjaźnie zostają zastąpione powierzchownymi relacjami, dominuje zasada „coś” za „coś”. Takie postawy mogą zmierzać do powstania negatywnych wzorców społecznych.

Dzisiejsze pokolenie żyje w ciągłym pośpiechu, wyścigu, wzajemnej rywalizacji. Bycie lepszym od innych, dominacja, chęć posiadania wszystkiego wzbudzają wrogie napięcia oraz trudności w nawiązywaniu prawdziwych przyjaźni przez młodzież. Konsekwencje tych negatywnych postaw to poczucie osamotnienia i nieufność wobec innych ludzi.

W niniejszych rozważaniach istotne jest również wskazanie na rolę rodziny w kształtowaniu się poczucia sensu życia wśród młodzieży. Badania wykazują, iż rodzina nie zawsze potrafi sprostać nowym wyzwaniom stawianym przez otaczającą rzeczywistość.

Powoduje to wiele zmian w funkcjonowaniu rodziny – relacje w strukturze rodzinnej ulegają rozluźnieniu, występują słabe więzi emocjonalne. Rodzina nie jest już dla współczesnej młodzieży drogowskazem w poszukiwaniu sensu życia.

Kolejnym ważnym aspektem jest czas wolny, który jest istotnym elementem „jakości życia”. Od ilości czasu i sposobów jego wykorzystania zależy nie tylko jakość wykonywanej pracy ale także pozycja jednostki w społeczeństwie.

Młodzież po zakończeniu obowiązku szkolnego, często nudząca się z powodu nadmiaru wolnego czasu, poszukuje rekompensaty uczuciowej dla często niedostatecznie zaspokajającej jej potrzeby rodziny. Człowiek nie żyje i nie funkcjonuje w odosobnieniu. Chociaż może dokonywać wyboru treści i form zapelniania czasu wolnego to nie czyni tego w całkowitym oderwaniu od czynników środowiskowych. Nie bez wpływu są wzorce spędzania czasu wolnego preferowane przez młodzież. Ta swobodna wyboru poza indywidualnymi cechami jednostki uwarunkowana jest w znacznym stopniu przez takie czynniki, jak np.: możliwości finansowe rodziców, miejsce zamieszkania, rodzaj ofert kulturalnych i innych oraz rzeczywistość ich dostępność. Właściwa organizacja czasu wolnego sprzyja procesowi wychowania i socjalizacji.

Podsumowanie, wnioski i wskazania do dalszych badań

Na podstawie uzyskanych wyników, możemy wyróżnić pewne specyficzne uwarunkowania determinujące uczestnictwo we współczesnych grupach subkulturowych, do których można zaliczyć:

- powszechnie znany konflikt pokoleń, a więc próby zniesienia podporządkowania młodych ludzi dorosłym, zminimalizowanie ingerencji i kontroli ze strony dorosłych;

- kryzys systemu wartości oraz rozbieżność między preferowanymi przez społeczeństwo normami i wartościami, a wartościami faktycznie realizowanymi;
- traktowanie młodych ludzi marginalnie, a wręcz bagatelizowanie ich problemów;
- wydarzenia na arenie gospodarczej – głównie bezrobocie, stagnacja, brak życiowych perspektyw młodego pokolenia, szansa na znalezienie pracy;
- spadek samoakceptacji wśród bezrobotnej młodzieży;
- świadomość nierówności życiowych szans, spowodowanych zróżnicowanym pochodzeniem lub sytuacją materialną;
- moda na odmienność, chęć odnalezienia własnego miejsca w świecie, podkreślenie własnej wartości i znaczenia.

Artykuł przedstawia próbę charakterystyki pokolenia współczesnej młodzieży. Celem badań było ukazanie poglądów, systemu wartości, planów i dążeń młodego pokolenia na podstawie tekstów piosenek hiphopowych oraz porównanie otrzymanych wyników z badaniami przeprowadzonymi przez CBOS.

Poznanie współczesnego pokolenia młodych ludzi jest istotne dla pedagoga z wielu powodów. Jednym z nich jest fakt, że jest ono zupełnie inne od pokolenia swoich rodziców i aby móc pomóc mu w pełnym rozwoju pedagog, musi dokładnie je poznać. Drugim – fakt, że każdy pedagog, bez względu na miejsce pracy – może spotkać na swojej drodze młodzież należącą do subkultury hiphopowej i nie powinien, a wręcz nie może oceniać jej według stereotypów. W związku z tym wiedza na ten temat jest tak niezbędna każdemu nauczycielowi.

Młodzież jest grupą, która bardziej niż inne potrzebuje wsparcia ze strony dorosłych, a powód jest taki, że to właśnie oni zaczynają kształtowanie swojej tożsamości. Muszą, więc wiedzieć, gdzie czyha na nich niebezpieczeństwo oraz być przekonani że w swoich poczynaniach mogą liczyć na pomoc pedagoga - przyjaciela. Ale aby to było możliwe, pedagog musi dobrze poznać zwyczaje panujące w każdej subkulturze, jedną z nich jest coraz bardziej popularny hip hop.

Dorośla część społeczeństwa nie może obok tego zjawiska i problemów młodzieży przechodzić obojętnie. Młodym osobom szukającym swojego miejsca, akceptacji, sensu życia, powinno się wyjść naprzeciw i zaproponować odpowiednią ofertę działań zgodną z celami ogólnospołecznymi tak, aby te grupy młodzieży mogły realizować swoje pasje życiowe.

Nie bez znaczenia jest zacieśnienie kontaktów przedstawicieli oświaty, organizacji pozarządowych zajmujących się problematyką młodzieżową, przedstawicieli policji z placówkami kultury, świetlicami socjoterapeutycznymi i środowiskowymi w celu stałej współpracy i wymiany informacji na temat tworzenia

się grup nieformalnych, ich celów i potrzeb. Takie działanie pozwoli w porę wprowadzić odpowiednie działania profilaktyczne ukierunkowując młode osoby na wykorzystanie ich energii i zapału dla pożytku społecznego. Im lepiej i dokładniej uda się nam poznać wszystkie negatywne czynniki oddziaływające na młodych ludzi, tym lepsze możemy tworzyć programy profilaktyczne i wpływać na ograniczenie przestępczości i patologii społecznych, szkodliwych z punktu widzenia poprawnego funkcjonowania społeczeństwa.

Uważam, że pedagodzy czasu wolnego winni bliżej przyjrzeć się czym karmi się współczesna młodzież, aby wykorzystać pozytywne elementy subkultury w ramach alternatywnych rozwiązań w przeciwdziałaniu zachowaniom patologicznym. W ramach pozalekcyjnych zajęć szkolnych, czy programów realizowanych przez miejscowe centra kultury, świetlice, itd., można wprowadzić, np. zajęcia z break dance'u, lub pomalować graffiti w miejscach do tego wyznaczonych przez urząd miasta. Treningi „breka” wymagają dużego wysiłku, samozaparcia, dyscypliny, regularności oraz poprawiają stan kondycji fizycznej, a wiadomo, że dobrze spożytkowany nadmiar energii nie będzie już ukierunkowany na przemoc, agresję. Hip hop jest także ściśle powiązany z szeroko pojętymi sportami, często nawiązującymi do ekstremalnej koncepcji ostatnio tak popularnej (kanał telewizyjny „Extreme sports”). Warto zachęcać młodzież do spędzania wolnego czasu na doskonaleniu od strony technicznej „tricków” deskorolkowych, bmx'owych, do jazdy na rolkach, lub zgłębiania tajników „footbag'u” popularnego w Polsce pod nazwą „zośka”.

Badania, które przeprowadziłam wykazują, że młodzież jest bardzo specyficzną grupą społeczną, kierującą się własnymi priorytetami. Pedagog powinien mieć chęć poznania tej grupy społecznej. Sama edukacja z zakresu wiedzy na temat nie wystarczy, trzeba również wskazać na potrzebę tolerancji wobec przedstawicieli danej subkultury, która stanowi styl życia młodych ludzi i wyznacza ich życiowe cele, przynajmniej na tym etapie rozwoju.

Wizerunek zewnętrzny hiphopowca jest często mylnie odbierany przez społeczeństwo. Szerokie spodnie, bluzy z kapturami, często ostrzyżone na krótko włosy, czapki bejsbolówki, są kojarzone z recydywistami. A jednak ci odmiennie wyglądający ludzie często mają bogate wnętrza, są inteligentni i wrażliwi a ich zachowanie nacechowane jest pokojowym nastawieniem względem otoczenia oraz chęcią współtworzenia przyjacielskich więzi. Coraz to większą popularnością cieszą się w Polsce festiwale hiphopowe, campy, na których można bawić się, w zdrowym tego słowa znaczeniu oraz nawiązywać nowe znajomości oraz kontakty, które często stają się kluczem do realizacji marzeń, np. o karierze muzycznej lub sportowej.

Rola szkoły w poszerzaniu poziomu wiedzy współczesnej młodzieży jest ogromna, ale nie można zapomnieć, że na rodzicach głównie spoczywa odpowiedzialność za wychowanie dzieci i to oni przede wszystkim powinni pokazać młodemu człowiekowi jak postępować, aby osiągnąć pełnię własnego rozwoju.

STRESZCZENIE

Artykuł ten przedstawia badania porównawcze prowadzone na młodzieży będącej reprezentantami subkultury hip-hopu i młodzieży niezrzeszonej w subkulturach. Koncepcja przeprowadzonych badań opierała się na dwukrotnej rekonstrukcji obrazu współczesnej młodzieży; pierwszej – na podstawie badań przeprowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej i opublikowanych pod tytułem „Młodzież 2008” i drugiej – na podstawie analizy tekstów utworów hiphopowych oraz graffiti. Istotnym etapem badań było porównanie dwóch uzyskanych w ten sposób obrazów; ogólnego obrazu współczesnej młodzieży wynikającego z badań CBOS i obrazu wynikającego z badań wytworów subkultury hiphopowej. Artykuł przedstawia próbę charakterystyki pokolenia współczesnej młodzieży. Celem badań było ukazanie poglądów, systemu wartości, planów i dążeń młodego pokolenia.

SŁOWA KLUCZOWE: młodzi ludzie, subkultura, dorastania

SUMMARY

The article is describing a comparative study carried out on representative subculture of hip-hop and the unorganized youth subcultures. Concept studies based on image reconstruction twice today's youth, the first – according to research conducted by the Public Opinion Research Centre and published under the title “Youth 2008” and the other – on the basis of texts and songs hip-hop graffiti. This paper presents the test characteristics of today's youth generation. The aim of this study was to present ideas, morals, plans and aspirations of the younger generation on the basis of hip-hop lyrics and a comparison of the results of research conducted by CBOS.

KEY WORDS: young people, subculture, adolescence

AGATA JUNGER – Uniwersytet Jagielloński

e-mail: agatajunger@gmail.com

Data przysłania do redakcji: 06.07.2013

Data recenzji: 04.02.2014

Data akceptacji do publikacji: 05.03.2014